

Борис Антоненко-Давидович «Слово матері»

Наталія Охріменко,

учитель української мови і літератури

комунальної установи

Сумська ЗОШ I–III ступенів №21

Тема. Борис Антоненко-Давидович. «Слово матері». Заповіт ньеньки не цуратися простого народу, берегти рідну мову.

Мета: стисло ознайомити учнів з віхами життя та творчості Бориса Антоненка-Давидовича, допомогти усвідомити зміст та ідейно-художнє багатство прочитаного твору; розвивати культуру мовлення, спостережливість, логічне мислення школярів, читацький інтерес; виховувати почуття національної гідності, повагу до жінки-матері.

Тип уроку: засвоєння нових знань і розвитку на їх основі вмінь і навичок (за Пасічником Є.А).

Форма проведення: усний журнал.

Урок у технології розвитку критичного мислення з інформаційно-комп'ютерним супроводом.

Методи та прийоми: словесні, наочні, практичні; пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, евристичний, проблемний, дослідницький; «незакінчене речення», «я – письменник», «знайди помилку», «упізнай героя», «мажор-мінор», «стоп-кадр», «творча лабораторія», «діаманта», «бюро знахідок», «мудра порада», «для кмітливих», рефлексія.

Обладнання: портрет Бориса Антоненка-Давидовича, книжкова виставка, мультимедійна презентація, маршрутний лист, грамзапис «Пісні про матір» у виконанні Ніни Матвієнко, відеоролик «Мамина молитва», картки.

Перебіг уроку

I. Розминка

1. Забезпечення емоційної готовності учнів до уроку

Доброго дня, дорогі діти! Я рада вас бачити такими зосередженими, радісними, усміхненими. Нехай сьогодні на уроці запанує атмосфера доброзичливості, щирості, взаєморозуміння. Хочу, щоб у ваших очах загорілась іскорка жаги до знань. Бажаю вам плідної праці. (Учні обмінюються побажаннями в парах.)

2. «Занурення в тему»

Сьогодні в нас незвичайний урок. Ми перегорнемо сторінки усного журналу «Берегиня роду людського». Чому саме таку назву має журнал? Про це ви дізнаєтесь, розгорнувши його.

Сторінка перша. «Лірична»

Прослуховування грамзапису «Пісні про матір» (сл. Б. Олійника, муз. І. Поклада).

Виразне читання учнем поезії Р. Завадовича «Найкраща матуся».

Є у мене найкраща матуся,
За неї до тебе, Пречиста, молюся.
Молюся устами, молюся серденьком,
До тебе, небесна Ісусова ньенько.

Благаю у Тебе від серця словами
Опіки та ласки для любої мами.
Пошли їй не скарби, а щастя і долю,
Щоб дні їй минали без смутку і болю.

Рятуй від недуги матусеньку милу,
Даруй їй здоров'я, рукам даруй силу,
Щоб діток зростила і вивела в люди,
Щоб ними раділа й пишалась усюди.

За це я складаю в молитві долоні
До тебе, Царице на сонячній троні.

Що об'єднує ліричні твори?
Яким настроєм вони пройняті?
Хто виконавиця пісні? (Ніна Матвієнко.)
Хто ж така Берегиня роду?

Так, це мати. Найрідніша, найсвятіша у світі людина. Вона дала нам життя, навчила говорити, запалила в серці вічне світло пісні. Особливе місце образ матері займає у творчості Б. Антоненка-Давидовича. Сьогодні ми в цьому переконаємося, розглянувши повість «Слово матері».

II. Обґрунтування навчання

Оголошення теми, мети уроку

Мотивація навчальної діяльності школярів

Вправа «Незакінчене речення». Сьогодні на уроці необхідно...

Оголошення структури уроку. Її подано в маршрутному листі.

Маршрутний лист

№ з/п	Вид роботи	Скарбничка знань
1	Рольова гра «Я – письменник»	
2	Анкета	
3	«Знайди помилку»	
4	«Упізнай героя»	
5	«Мажор-мінор»	
6	Інсценізація	
7	«Стоп-кадр»	
8	«Творча лабораторія»	
9	«Мудра порада»	
10	«Для кмітливих»	
11	Підсумок	

Робота з епіграфом

Думою тугу розвію,
Щоб був я завжди таким,
Яким мене мати вродила
Й благословила в світи.

Василь Стус

Прочитайте епіграф і поясніть, як ви розумієте його зміст.

Виділіть ключові слова.

Проблемне питання

Підтвердити або спростувати думку, що повість «Слово матері» актуальна в наш час. (Відповідь учні можуть дати в кінці уроку.)

III. Виклик

Сторінка друга. «Віхи життя та творчості Б. Антоненка-Давидовича»

Рольова гра «Я – письменник»

Сьогодні ми маємо можливість почути спогади про дитинство, навчання, творчість від самого автора.

Школярі слухають розповідь, складають анкету життєвого та творчого шляху Б. Антоненка-Давидовича.

Учень у ролі письменника.

Доброго дня, любі друзі. Народився я 5 серпня 1899 року в передмісті Засуллі на Полтавщині (тепер Сумська область). Батько мій працював спочатку залізничником, а пізніше, остаточно осівши в Охтирці, – монтером на електростанції й кіномеханіком. Мати – Ю.М. Яновська. П'ятнадцятирічним юнаком залишився без батька. На щастя, у родині знайшлася для мене людина від народу, від української казки й пісні, від славних козаченьків... Це була моя бабуся Олександра.

Закінчив Охтирську гімназію, навчався на фізико-математичному факультеті Харківського університету, історико-філологічному факультеті Київського університету, однак вищої освіти так і не здобув через зміну суспільного ладу й матеріальної нестатки.

Писати почав ще в гімназійні роки. Це були поезії, фейлетони, сатиричні нариси, а 1916 року в шкільному журналі опублікував перший нарис «Моя поїздка на Кавказ», що був якоюсь мірою прообразом того цікавого мандрівного жанру, який пізніше приніс мені славу.

Доба революції й хвиля національно-державного відродження України захопили мене. Я вів непримиренну боротьбу з залишками царських русифікаторів у системі народної освіти. Роки революції на деякий час загальмували мою пристрасть до літературної діяльності.

Найважливіші твори цього періоду: «Запорошені силуети» (оповідання, повісті, нариси, 1925), «Тук-тук» (1926), «Синя волошка» (1927), «Смерть» (1928), «Справжній чоловік» (1929), «Печатка», «Землею українською» (1930).

Арешти 1933 року та самогубство Миколи Хвильового й Миколи Скрипника змусили мене виїхати до Казахстану, де я працював у державному видавництві над антологіями казахської літератури українською мовою й української літератури – казахською.

5 січня 1935 року мене заарештували. За сфабрикованим звинуваченням засудили на 10 років таборів. Вини я не визнав. Відбувши термін, повернувся в Україну, однак 1946 року був знову заарештований і без суду позбавлений волі. Згодом засуджений на довічне заслання. 1956 року реабілітований, відновлений у членах Спілки письменників. 1957 року повернувся до Києва. Працював редактором у журналі. Видав збірки репортажів «Збруч» (1959) та «В сім'ї вольній, новій» (1960). 1961 року в журналі було надруковано роман «За ширмою». До другого періоду творчості належать і такі твори: «Золотий кораблик», «Образ», «Так воно показує», «Слово матері», «Вибрані твори» та інші.

Видав збірки статей «Про що і як» (1962), «В літературі й коло літератури» (1964), літературно-критичні й теоретичні нариси «Здалека й зблизка» (1969), роз-

думи над культурою української мови «Як ми говоримо» (1970).

Помер 8 травня 1984 року».

Сторінка третя. «Повість «Слово матері»

Перевірка знання учнями тексту (12 завдань, письмово)

«Знайди помилку»

Учні знаходять недоречності в реченнях, виправляють їх.

«Іван був роботящий, любив і шанував працю». (Батько)

«І стали ми жити тепер сиротами втрьох: батько, я і маленька сестричка Надія». (Настя)

«Іван був убраний у формений, але дорогого сукна костюм з крохмальним білим комірцем...» (Анемподист)

«До міста приїхали на гастролях цирк Панкратова і малоросійська трупа М. Кропивницького». (П. Саксаганського)

«Становище набирало небажаної гостроти, і Мері вирішила сама переписати перед ставником за свою недотепу-матір». (Зіна)

«Перший раз за все своє навчання в гімназії Анемподист не вивчив того вечора уроків». (Іван)

«Упізнай героя»

За наведеними рядками учні називають героя повісті.

«Я б ніколи не змогла бути такою «Яриною». (Мері)

«Простіть мені, мамо, я більше так ніколи не буду». (Іван)

«Оце тобі моє останнє слово». (Мати)

«Мужицький син може не тільки хвосту волам крутити». (Батько)

«З панамі, сину, не водись, з багатими не знайся». (Мати)

«Я не можу бути там, де зневажають мій народ». (Іван)

Взаємоперевірка робіт. Повідомлення критеріїв оцінювання. Оголошення балів.

Робота з електронним словником

З'ясувати значення слів.

Нація – конкретно-історична форма спільності людей, об'єднаних єдиною мовою й територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури та характеру.

Нігілізм – заперечення усталених суспільством норм, принципів, законів.

Кого в повісті «Слово матері» можна назвати нігілісткою? Чому?

IV. Усвідомлення змісту

«Мажор-мінор» (сум, радість)

Опишіть свої враження від прочитаної повісті.

Виділіть сумні рядки, а потім – радісні.

Інсценізація (уривок з твору, коли хлопчик приїжджає на канікули до матері).

Часто ми з вами не замислюємося над важливістю слів, сказаних матір'ю. Справжню їх вартість починаємо розуміти лише тоді, коли стаємо дорослими, коли мами покидають цей світ. Перечитайте заповіт, який дала ненька синові перед смертю. Як ви його зрозуміли? Чи згодні з ним?

«Стоп-кадр» (робота в парі)

Прослухавши уривок з повісті, учні створюють слайди діафільму, добирають назву.

Орієнтовний зразок виконання роботи

1 кадр. Приїзд Івана додому на літні канікули.

2 кадр. Зустріч сина з матір'ю.

- 3 кадр. Голосіння жінки.
- 4 кадр. Вибачення хлопця.
- 5 кадр. Народження сестрички.
- 6 кадр. Смерть матері.
- 7 кадр. Заповіт неньки.

Який діяфільм вам сподобався більше й чому?

Чи може хтось більш щиро бажати людині добра, щастя, ніж рідна мати? Звісно, ні! До неї звернені наші думки в радості й розлуці. Не можна порушувати материнського заповіту, адже її мудрі поради завжди допомагають, стають у пригоді. Слово матері допомогло Іванові знайти правильний шлях у житті, не втратити себе.

Хвилинка релаксації

Сядьте рівно, заплющьте очі, пригадайте свою матусю – ніжну, дорогу, милу, лагідну, розумну, добру, красиву, терплячу, щедру, щасливу... А чи щасливі ваші мами? Чи багато їм потрібно для щастя? Подумайте, що ви зробили для своєї мами, щоб віддячити їй за добро, турботу. Розплющте очі. Поділіться своїми думками.

«Творча лабораторія». Робота в групах (завданні різні за рівнем складності)

Індивідуальні завдання (2 учні за комп'ютером)

Група А. Скласти паспорт твору.

Орієнтовний зразок виконання роботи

Тема: пробудження національної свідомості й гідності, вірність материнському заповіту, своєму народові.

Ідея: заклик до збереження національної культури.

Основна думка: не можна цуратися своєї мови, народу, батьків.

Проблеми, порушені в повісті: соціальна нерівність, функціонування рідної мови, взаємозв'язок родини з долею країни, батьки і діти, добро і зло.

Жанр твору: повість.

Рік написання: 1960.

Сюжетні елементи:

Експозиція. Розповідь гостя про своє життя.

Зав'язка. Іван поїхав до міста. Навчання в гімназії.

Приїзд додому на літні канікули. Розмова з матір'ю.

Розвиток дії. Смерть жінки. Дружба Івана з сім'єю Кузьмініх-Караваєвих.

Кульмінація. У театрі. Приїзд матері Зіни.

Розв'язка. Іван згадав останні слова неньки.

Група Б.

Записати ключові визначення до характеристики образів-персонажів.

Орієнтовний зразок виконання роботи

Батько Івана – простий сільський коваль, читав «Кобзар» Т. Шевченка, знав собі ціну.

Мати – розсудлива, поважна жінка, уособлення найкращих ідеалів української родини.

Іван – відчуття роду й приналежності до своєї нації.

Зіна – байдужість до рідного народу.

Мати Зіни – людська гідність, любов до дитини.

Анемподист – мало цікавився літературою, погано знав історію, добре танцював, умів грати в преферанс.

М. М. Кузьмін-Караваєв – неповага до простих людей.

Мати Анемподиста – пишна, гордовита пані.

Картка №1 (учень виконує завдання за комп'ютером).

Скласти діаманту до слова «Іван».

Іменник.

Два прикметники.

Три дієприкметники.

Чотири іменники (асоціації).

Три прикметники.

Два дієприкметники.

Іменник.

Орієнтовний зразок виконання роботи

Іван.

Щирий, добрий.

Закоханий, вихований, зламаний.

Родина, мова, навчання, заповіт.

Зла, хитра, байдужа.

Запальна, обізнана.

Мері.

Картка №2 (учень виконує завдання за комп'ютером).

«Бюро знахідок»

Назвати власників речей, довести свою думку.

Книга «Кобзар», рогач, залатані черевики, тютюн, самовар, мережана сорочка, карти, золота медаль.

Відповідь: батько Івана, мати Івана, Іван, Іван, Зіна, мати Зіни, Слатін, Іван.

«Мудра порада»

Прослухати вислови відомих людей, спростувати або підтвердити їх, поєднати з твором «Слово матері».

Людина, яка втратила свою мову, – неповноцінна, вона другорядна в порівнянні з носієм рідної мови.

Павло Мовчан

Той, хто не знає рідної материнської мови або цурається її, засуджує себе на злиденність душі.

Василь Сухомлинський

Хто матір забуває, того Бог карає.

Тарас Шевченко

А які мудрі поради ви можете надати?

Сторінка четверта. «Сучасність»

Перегляд відеоролика «Мамина молитва»

Що принесе нам мамина молитва? (Щастя, добро.)

Висловіть свої враження від картини С. Рафаеля «Сікстинська мадонна».

Яка роль жінки-матері? (Відвертає злобу, розділить горе, мости збудує, єднає родину.)

«Для кмітливих»

Назвіть письменників, які зверталися до образу жінки-матері.

(В. Симоненко. «Лебеді материнства», А. Малишко. «Пісня про рушник», Б. Олійник. «Пісня про матір», «Мамо, вечір догоря».)

Проблемне питання

Чи актуальна повість «Слово матері» сьогодні? Доведіть свою думку.

V. Рефлексія

Що хотів сказати своїм твором автор?

Які висновки ви зробили після цього уроку?

Мама – друг, порадник, однодумець, промінь сонця, наснага. Вона навчає найголовнішим людським якостям: доброті, чесності, порядності та людяності. Ненька відкриває для вас життєвий шлях, допомагає повірити в себе. Матері далекоглядніші й досвідченіші за своїх дітей, тому прислухайтеся до їхніх порад, бережіть рідну мову, дотримуйтеся звичаїв, традицій українського народу, живіть гідно, творіть добро на землі.

VI. Умотивоване оцінювання

Оцініть свою роботу на уроці. Чи задоволені ви результатами?

Оцінювання вчителя.

VII. Домашнє завдання

Група А. Написати твір - роздум на тему «Мамина молитва».

Група Б. Скласти порівняльну характеристику Івана та Мері.